

CONSULTA INDÍGENA

QUINTANA ROO 2023

Áanalte'íl nu'uksaj

K'ÁATCHI'T'AANIL, YÁAX K'ÁATA'AL, JÁALK'ABIL TUUKUL, TSOOLA'AN, KU CHÍIMPOLTIKO'OB U JALA'ACHILO'OB JE'EL BIX SUUKA'AN TI'OB E' U KUXTALO'OB YÉETEL UTSIL TUUKUL TI' LE MEJEN KAAJO'OB YÉETEL MÁASEWÁAL KAAJO'OB, YO'OLAL LE MEYAJO'OB TS'AIK U PÁAJTALIL WÍINIK LE KEEN U TSÍIBT U K'ÁABA'ÓB LE MÁAXO'OB U K'ÁATO'OB KA YÉEYAKO'OB MÉEN KAAJ TI'AL KA MEYAJANAKO'OB TI' U PÉETLU'UMIL QUINTANA ROO.

TRADUCCIÓN DEL CUADERNILLO DE INFORMACIÓN DE LA CONSULTA INDÍGENA A LENGUA MAYA

OKSAJ T'AANIL

Le k'áatchi't'aanil, yáax k'áata'al, jáalk'abil tuukul, tsoola'an, lela' junp'éeel muuch' páajtalil yaanti'ob le máasewáal kaajilio'ob ts'a'an ichil le nojlu'umilo'ob yéetel Nojlu'umil Méxicoe'. Junp'éeel yaan u beeta'al, ma' u p'aatal ma' u beeta'al yéetel chéen le nojlu'umil Mexco'il yaanti' u beytalil u beetik le bix u ya'alik le Jatsts'íibil 1,2 múulxot'ts'íib B, jatsabil IX, yéetel 133 ti' le U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch' Péetlu'umilo'ob México.

Yéetel le Xookilo'ob beeta'an ti' kaaj yéetel Naajo'ob tu ja'abil 2020, beeta'an méen le Instituto Nacional ti' Estadística yéetel Geografía, le ja'abo' Quintana Roo yaanti' **1, 857, 985** máako'ob. Le máako'ob xooko'ob méen le INEGI ti'al u p'iisil u jaatsil le máako'ob le máaxo'ob ku k'aj óoltikuba'ob sijnáalo'ob ti' le lu'uma' yaanti'ob óoxp'éeel ja'abo'ob yéetel uláak', le ku beetik 1, 765, 783 máako'ob. Yéetel le xook beeta'an le Instituto Nacional ti' u Máasewáal kaajo'ob tu p'iisaj "Jaytúulil máasewáal kaajo'ob ku k'aj óoltikubaj Máasewáalo'ob yéetel u chiikulil(K'áat chí'il nojochkinsa'an) ti' le Xookil Kaaj tu ja'abil 2020", yéetele' ojelta'ab u lu'umil Quintana Roo yaan **586,723** ku k'aj óoltikuba'ob máasewáalo'ob; le ku e'esike' le **33.23%** máasewáalo'ob ti' le lu'uma'. La ku beetike' ti' Jo'o k'aal kaajnáalilo'ob, óox lajun p'éeel ti' ka'a k'aal ku k'aj óoltikuba'ob síijnáalo'ob ti' le máasewáal kaajo'ob yaan ti' le jejeláas méek'tankaajilo'ob yéetel le Mek'tan kaajil yeeyo'ob ti' le péetlu'umil.

U kaajnáalilo'ob u méek'tankaajili'ob Felipe Carrillo Puerto, José María Morelos yéetel Lázaro Cárdenas ma' ya'ab máako'ob ma' máasewáalo'ob ma' bey tuláak' méek'tan kaajilo'ob, bey túuno' ti' u méek'tan kaajilo'ob Bacalar, Tulum, Cozumel, Othón P. Blanco yéetel Puerto Morelos le kaajnáalo'oba' chéen u 30% le kaajakbalob.; ma' bey , u méek'tankaajilo'ob Benito Juárez yéetel Isla Mujeres ma' ya'ab kaaja'anobi'

Yéetel le ojela' le Molayil Yéeybal way Quintana Roo , jach k'abeet u yaantalti' chíimpolil ti' u páajtalilo'ob le máasewáalo'ob, la'atene' jach k'abeet u beelkunsal meyajob ka ts'a'abak junp'éeel nojoch áantajil ti'ob, ti'al u beytal u takpajlo'ob ti' le k'exel ichil le Péetlu'umil, Je'ebix u ya'alik le belbest'aan uti'alo'ob le kaaj .

Bey tuno', u meyaj le molay yéeybal k'abeet u yaantal juntúul utsil ye'esajil ichil le máasewalo'ob, ti'al ka beyak u yéeya'al , yéetel ba'alo'ob kun beetik ka ya'abak máaxo'ob yéeybil ichil le máasewáalo'ob bey xan ti'al le Nojmola'aypéetlu'umil je'ebix le méek'tankaajilo'ob .

La'atene' , u Molayil Yéeybal way Quintana Rooe', k'abeet u beetik junp'éeel k'áatchi'ita'al kaaj ti' le mejen kaajo'ob yéetel le máasewáal kaajo'ob ti' u péetlu'umil Quintana Roo, yo'olal le meyajob ti'al u yaantal talamil le kéen u ts'íibtuba'ob le máasewáalo'ob ti' le yéeybal ti'al le Méektankaajilo'ob yéetel le Nojmola'aypéetlu'umil ti' u k'iinil yéeybal.

MEYAJOB TI'AL U YAANTAL PÁAJTALIL WÍINIK

Le meyajob ti'al beybi utsil junp'éeel muuch' meyajilo'ob ku beetik ka su'utuk u páajtalo'ob le máaxo'ob ku lu'usalti'ob, yéetele' ku kaxta'al u k'exel le ba'alo'ob beetik úuchil ma' u yaantal keetil , junp'éeel ba'al ma' k'abeet u yúuchul ti' mix máak ba'ale' yaan wíiniko'ob ku kuxtalo'ob yéetel le ma' keetil, yéetel tuune' ku kaxtal jun'éeel keetil ka yaanak u beytali' u beetikuba'ob yéetel junp'éeel naaj, ka le ba'alo'ob k'abeet ti'al u ma'alob kuxtalo'ob ichil kaaj bey xan ka yaanakti'ob tuláakal u páajtalil yaanti'ob uláak' máako'ob ichil le kaaj .

La'atene', le 30 ti' u wináali' noviembre ti' u ja'abil 2023, u Molayil tu beetaj, junp'éeel ba'al mix juntéen úuchuk, tu beetaj meyajob ti'al u yaantal talamil le kéen u ts'íibtuba'ob le máasewáal táak u yóokol ichi

le yéeybal ti'al le méek'tankaajilo'ob yéetel le Nojmola'aypéetlu'umil yéetele' le k'aax t'aan IEQROO/CG/A-047-2020.

U PÁAJTALIL TI'AL LE K'ÁATCHI'ITA'AL KAAJ

U páajtalil ti'al le k'áatchi'ita'al kaaj jach k'a'ana'an ti' le mejen kaajo'ob yéetel máasewáal kaajo'ob ti'al u yaantal páajtalil u ya'aliko'ob u ketiko'ob wa u yaantal k'aax t'aanil yo'olal je'ebaxake'kun beeta'al ti'al ma' u loobita'al u páajtalilo'ob, yéetel ka yaanak jáalk'ab kuxtal ti' u páajtalilo'ob yéetel jáalk'abil tuukul ti' le máasewáal kaajo'ob, le ku táakpajal yéetel uláak' páajtalilo'ob, je'ebix u páajtalil táakpajal almejen , u páajtalil u káanantik yéetel u muuk'insik u mia'atsilo'ob, u t'aan wa molayilo'ob táankaaj , u páajtalil u p'aatal ti' u lu'umil ,bey xan u páajtalil toj ólal, ka'ansajil xook yéetel jóok'ol táanilo, yéetel uláak' ba'alo'ob.

Tu'ux ku k'aj óoltik u páajtalil u k'áatchi'ita'al kaaj

- U 6 yéetel 7 Jatsts'íibilo'ob ti' le K'aax t'aanil 169 ti' le nu'ukbesajil Táanxelkaajil ti' le Meyajil yo'olal Máasewáal kaajo'ob yéetel úuchben máako'ob.
- U 18, 19 yéetel 32 Jatsts'íibilo'ob, Tu'ux ku ya'alik le Muuchtanbal le Táanxel kaajo'ob yo'olal u Páajtalil Máasewáal kaajo'ob yéetel úuchben máako'ob.
- U 2 Jatsts'íibil múulxot'ts'íib B jatsabila' IX ti' u Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch'péetlu'umilo'ob México.
- U 13 Jatsts'íibil múulxot'ts'íib B jatsabila' IX ti' u Almejen Noj A'almajt'aanil u Jáalk'abil yéetel Nojchil Péetlu'umilo'ob Quintana Roo.
- U 4 Jatsts'íibil ti' u A'almajt'aanil u K'áatchi't'aanil Mejen Kaajo'ob yéetel Máasewáal Kaajo'ob yéetel le Afromexicanos' ti' u Péetlu'umil Quintana Roo

BA'AL UNAJ U BEETA'AL YÉEDEL U BA'ALIL K'ÁATCHI'T'AANIL

Ba'al unaj u beeta'al le k'áatchit'aanil

U k'amal le tuukulo'ob, le tuukul meyajo'ob yéetel tuukulo'ob táak meentiko'obo le máaxo'ob kun beybiliti'ob le k'áatchi't'aanil, yo'olal u chuunilo'ob, bix kun beelkunsal, núukulilo'ob yéetel le ba'alo'ob yaan ichil le meyajo'ob ti'al u yaantal páajtalil cha'an yéetel ku meyajta'al méen le Mola'ayil ti'al u tsiibkuba'ob le máasewáal kaajo'ob ti'al ka yéeyako'ob ti'al le méek'tankaajilo'ob yéetel le Nojmola'aypéetlu'umil ti'al u k'iinil yéeybal .

U ba'alil k'áatchit'aanil

U ba'alil le k'áatchit'aanil, u ya'almajil belkunsik yéetel a'almajt'aanil k'aabankuntik meyajo'ob ti'al ma' u yaantal páajtalil ti'al u tsiibkuba'ob le máasewáal kaajo'ob ti'al ka yéeyako'ob ti'al le méek'tankaajilo'ob yéetel le Nojmola'aypéetlu'umil, ti' u káajsajil, ku ya'alal, ba'ale' ma' u k'áat u ya'al chéen le ba'al ku ya'alal ku beytal u beeta'al yo'olal le ba'al kun suut le ba'alo'ob kun meyajbil:

1. U Ye'esajil mejen kaajo'ob yéetel máasewáal kaajo'ob ti' le méek'tankaajilo'ob yéetel le Nojmola'aypéetlu'umil.
2. U chuunsa'al keetbesaj x-ko'olel o'ob yéetel máako'ob tia'a u yaantal páajtalilo'ob almejeno'ob - yéeytambal máasewáal xko'olelo'ob ti'u Péetlu'umil Quintana Roo.
3. Tu junal Máasewal Almejen báaxalo'ob
4. K'ajóolta'an máasewal méen kaaj
5. Uláak' ba'alo'ob beetik ka páajchajak u táakpajal ti' le almejen mejen kaajo'ob yéetel máasewal kaajo'ob ti' u Péetlu'umil Quintana Roo.

Ba'alo'ob kun k'áatchi'bil ti' le meyajob

1. YE'ESAJIL MEJEN KAAJO'OB YÉETEL MÁASEWÁAL KAAJO'OB TI' LE MÉEK'TANKAAJILÓ'OB YÉETEL LE NOJMOLA'AYPÉETLU'UMIL.

Ti' le k'iino'oba' le almejen mola'ayilo'obo, múuch' almejen mola'ayilo'obo, almejen báaxalo'ob, yéetel almejen -báaxalo'ob tu junalo'ob yaan u ts'íibko'ob máasewáal máako'ob ti' le almejen báaxalo'ob ti' le Méek'tankajilo'ob Péetlu'umilo'ob je'ebix yaaniki' u porcentaje'i' le kaajnáalilo'ob u k'ajóolmuba'ob máasewáalo'ob:

		U MÚUCHTANBAL TSOOLIL TI'AL YÉEBIL NOJ KUUCHO'OB MÉEK'TANKAAJILÓ'OB							
		U	Yáax Jala'ach	Ajkananmeyaj Jala'ach	Jaytúul jala'ach 1	Jaytúul Jala'ach 2	Jaytúul Jala'ach 3	Jaytúul Jala'ach4	Jaytúul Jala'ach 5
Méek' tankajilo' ob yaanti' ob 80%	• Felipe Carrillo Puerto								
	• José María Morelos	Ajjets'							
	• Lázaro Cárdenas	k' eexil							

Óoxtúul Máasewalo'ob u ts'íibmuba'ob ichil junjuntúul méek'tankajil

- Jach k'abeet le 3 máako'ob u ts'íibmuba'ob, ichil jujuntúul méek'tankajilo'ob, ka t'ooxok yéetel keetil , u k'aat u ya'al juntúul xíib yéetel ka'atúul x-ko'olel o'ob.

Ti' u ka'ap'éelil le óoxp'éel méek'tan kaajilo'ob, k'abeet kex chéen ka'atúul máako'ob ts'íibta'an yaan u yaantalo'ob ti' le yáax óoxp'éel kúuchil , u k'áatl u ya'al, aj-Jo'opóopil wa ix-jo'opóopil méektan kaajil, aj-kananmeyajjala'achil wa, ix- kananmeyajja'achil , wa yáax aj-jala'achil wa yáax ix jala'achil.

- Le ka'ap'éel máako'ob u ts'íibmuba'ob, juntúul k'abeetil x-ko'olel.

* Jach k'abeet ti' tuláakalil le máaxo'ob u ts'íibmuba'ob ti' le óoxp'éel méek'tankajilo'ob 50% ti'al x-ko'olel o'ob yéetel 50% ti'al xíibo'ob.

* Tuláakal le máaxo'ob ts'íibtano'ob ti'áano'ob le k'eexil almejen báaxalo'ob

Méek' tankaajilo' ob yaanti' ob 60% k'aa'áalo' ob m'áacawáalo' ob	U MÚUCHTANBAL TSOOLIL TI'AL YÉEBIL NOJ KUUCHO'OB MÉEK'TANKAAJILO'OB								
	U	Yáax Jala'ach	Ajkananmeyaj Jala'ach	Jaytúul jala'ach 1	Jaytúul Jala'ach 2	Jaytúul Jala'ach 3	Jaytúul Jala'ach4	Jaytúul Jala'ach 5	Jaytúul Jala'ach6
• Bacalar • Tulum	Ajjets'								
	k' eexil								

ka'atúul Máasewalo'ob u ts'íbmuba'ob ichil junjuntúul méek'tankaajil.

Le ka'ap'éel máako'ob u ts'íbmuba'ob, juntúul k'abeetil x-ko'olel .

Municipios con menos de 46% de población indígena	Municipio	U MÚUCHTANBAL TSOOLIL TI'AL YÉEBIL NOJ KUUCHO'OB MÉEK'TANKAAJILO'OB											
		Uxookbe'en	Yáax Jala'ach	Ajkananmey aj Jala'ach	Jaytúul Jala'acho'ob								
					1	2	3	4	5	6	7	8	9
• Isla Mujeres • Puerto Morelos • Cozumel	k' eexil												
	Uxookbe'e												
• Othón Blanco P. • Solidaridad	k' eexil												
	Uxookbe'e												
• Benito Juárez	Uxookbe'e												

Juntúul Máasewal ts'íbmuba' ichil junjuntúul méek'tankaajil.

Jach k'abbet tuláakal le máaxo'ob u ts'íbmuba'ob ti' le waakp'éel méek'tankaajilo'ob le 50% x-ko'olel o'ob yéetel 50% xiibo'ob.

Beyxane', le almejen mola'ayilo'obo, múuch' almejen mola'ayilo'obo, almejen báaxalo'ob, yéetel almejen -báaxalo'ob tu junalo'ob yaan u ts'íibko'ob máasewáal máako'ob ti' le almejen báaxalo'ob ti' le Méek'tankaajilo'ob Péetlu'umilo'ob je'ebix yaaniki' u porcentaje'i' le kaajnáalilo'ob u k'ajóolmuba'ob máasewáalo'ob:

Distritoilob Yéeyil 01, 12 yéetel 13

- Ka'ap'éel u xookbe'enil máasewáal máako'ob, ti' máakalmak le óoxp'éel Distrito'ob
- K'abeet u táakpajal x-ko'olel o'ob.

Distrito	Noj Méek'tankaajilo'ob
01	Kantunilkín
02	Cancún
03	Cancún
04	Cancún
05	Cancún
06	Cancún
07	Cancún
08	Cancún
09	Tulum
10	Playa del Carmen
11	Cozumel
12	Felipe Carrillo Puerto
13	Bacalar
14	Chetumal
15	Chetumal

Distritoilob Yéeyil 02,03, 04, 05, 06, 07, 08, 09, 10, 11, 14 yéetel 15

- Junp'éel 1 Xookbe'enil máasewáal máako'ob, ti' máakalmak le óoxp'éel Distrito'ob

- Le xookbe'enil u beytal u táakpajal méen juntúul x-ko'olelo'ob yéeyanil yéetel juntúul x-ko'olel k'exil, tio'olal juntúul xiib yéeyanil yéetel juntúul xiib k'exil.

ALMEJEN BÁAXALO'OB MÁASEWÁAL YÉEYANO'OB

Yéetele' le meyajo'ob ti'al u yaantal páajtalil beeta'an ti'al u ts'íibkuba'ob le almejen báaxalo'ob máasewáalo'ob ti' le ti'al le méek'tankaajilo'ob yéetel le Nojmola'aypéetlu'umil ti'al u k'iinil yéeybal ti' u ja'abilo'ob 2020-2021 yéetel ja'abilo'ob 2021-2022, náajalta'ab le ba'alo'oba':

Tuláakal le almejen báaxalo'ob yéeyano'ob ti'al le Méek'tankaajilo'ob (almejen báaxalo'ob Ajjets' yéetel k'exil)	Al mejen báaxalo'ob máasewáalo'ob yéeyano'ob (almejen báaxalo'ob Ajjets' yéetel k'exil)
277	68

Tuláakal le almejen báaxalo'ob yéeyano'ob ti'al le Nojmola'ayilpéetlu'umil (almejen báaxalo'ob Ajjets' yéetel k'exil) ti' u káajalil tuláakal náajalta'an.	Al mejen báaxalo'ob máasewáalo'ob yéeyano'ob (almejen báaxalo'ob Ajjets' yéetel k'exil)
30	6

U k'áat chi'il le ba'al kun k'áatbil Ba'ax ka tuuklik yo'olal le meyajo'ob ku beeta'al ti'al u beytal u táakpajlo'ob le máasewáalo'ob ti' le nojlu'um kuch yéeybal kaaj

Ka tuuklike' le meyajo'ob ti'al u yaantal páajtalil wíinik tuukla'an meyajbil ku beetik u yaantal páajtalil ti' le máasewáal kaajo'ob ti'al u táakpajlo'ob ti'al u ts'a'abal le máaxo'ob kun meyajo'ob t' le méektan kaajilo'ob, ba'axten.

Ka wilik utsil wa le máasewáalo'ob ku táakpajlo'ob ti'al u ts'a'abal le máaxo'ob kun meyajo'ob ti' le méektan kaajilo'ob, ba'axte.

Ka wilik utsil wa u t'ooxol ku tuuklik le meyajo'ob ti'al u yaantal páajtalil wíinik yo'olal le máasewáalo'ob u beytal u yéeyalo'ob Pat A'almajt'aano'ob ti'al u t'aan tu k'áaba'il máasewáalo'ob tu Péetlu'umil Quintana Roo. Ba'axte.

2. U CHUUNIL KEETIL XKO'OLEL YÉETEL XÍIB TI'AL U YAANTAL TI'OB PÁAJTALILO'OB ALMEJEN-YÉEYBAL TI' LE MÁASEWÁAL X-KO'OLEL O'OB TI' QUINTANA ROO.

U 34 yéetel 35 Jatsts'iibil ti' u Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch'péetlu'umilo'ob México ku k'aj óoltik le xko'olel o'ob yéetel xíibo'ob le síijnáalo'ob Mexico, ku kuxta'alo'ob tu beelil yéetel le yaanti'ob 18 ja'abo'ob yaanti'ob u páajatalil almejen -yéeybal:

- U yéeyo'ob ti' le yéeybal
Votar en las elecciones.
- Ka yéeya'ak ti'al je'máakalmak nojlu'um kuch kaaj, u chokbesik le ba'alo'ob ku k'áatalo'ob le ku ya'alik le a'almajt'aanil.
- U ts'iibkuba' yéetel éets'an óol ti'al táakpajal ti' u meyajil almejeno'ob Múuch'péetlu'umil.
- U ch'aik u páajtalilo'ob k'áat óol
- U yéey ti' le k'aatchi' t'aan kaaj yo'oal k'aj óolal k'abeetil múuch'péetlu'umil.

Ti'i, le Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch'péetlu'umilo'ob México, Almejen Noj A'almajt'aanil u Jáalk'abil yéetel u Nojchil Péetlu'umil Quintana Roo, u A'almajt'aanil u Mola'ayil Almejeno'ob yéetel u A'almaj t'aanil u mola'ayilo'ob yéetel Beelankilmeyajo'obo' Yéeybal ti'al u Péetlu'umil Quintana Roo ku ya'aliko'obe' le Mola'ayil Almejeno'ob ti'al chúnsa'al u táakpajal kaaj ti' le yéeybal kuxtal le kaajo', ti'al múuch'meyajo'ob ka chuunuk le mola'ayilo'ob e'esik almejen bey, mola'ayilo'ob kaaj, ka beyak u yoklo'ob meyajil kaaj, je'ebix u beytliil u yaantal kéetil x.ko'olel yéetel xíib ichil le almejen báaxalo'ob ti' le jejelás nojlu'umkuch yéeyil kaaj, yéetel ka yéeya'ak méen tuláakalilo'ob, yéetel e'esal kéetil.

Je'ebix lela', u A'almajt'aanil Mola'ayilo'ob yéetel Beelankilmeyajo'obo' Yéeybal ti'al u Péetlu'umil Quintana Roo ku ya'alike' le Mola'ayila', le mola'ayil almejen, le máako'ob kun yéeybilo'ob yéetel yéeyano'ob, yaan u ts'aiko'ob keetil ti' x-ko'olel yéetel xíib ti' u páajtalilo'ob almejen yéetel yéeyilo'ob, je'ebix u chíimpotal u páajtalo'ob wíiniko'ob le x-ko'olel o'ob; ku ya'alale' le kéetil u k'aat u ya'al kéetil almejen ichil x-ko'olel yéetel xíibn yéetel ku beeta'al le keen ts'a'abak ti' x-ko'olel le 50 % yéetel 50% ti' xíib ti' le almejen báaxalo'ob ti' nojlu'umil kuch yéey kaaj yéetel nojlu'um kuch ku ts'a'abal.

Yéetele' le ba'ala', le meyajo'ob beeta'an ti'al u yaantal páajtalil wiinik ku kaxta'al le kéen ts'íibta'ak máako'ob ka ilak ka yaanak Kéetil, tu'ux kun ilbile' le aj - ajjets' wa ix- ajjets' k'abeet u k'aj óoltikubaj máasewáal. Bey, wa ka le máax yéeya'an ku p'áatik le Ajjets' wa le k'exil, le máax ku p'áatal k'abeet juntúul máasewáal wa xko'olel jóok'e' ku yokol uláak' bey wa xiib.

U k'áat chi'il le ba'al kun k'áatbil: Ka tuuklike' le meyaj tuukla'ab kun meyajbil ku beetik u beytal u táakpajal yéetel u ye'esajil xko'olel o'ob yéetel xiibo'ob ti' u nojlu'umil kuch páajtalil yéetel u ch'a'abal u t'aanil le ba'ax kun beybil ichil le almejen yéeybal.

3. MÁASEWÁAL ALMEJEN AJ-BÁAXAL JÁALK'AB MOLA'AYO'OB

U 84 Jatsts'íibil A'almajt'aanil Mola'ayilo'ob yéetel Beelankilmeyajo'obo' Yéeybal ti'al u Péetlu'umil Quintana Roo. ku ya'alike' yaan u páajtalil le x -kaajnáalo'ob yéetel aj- kaajnáalo'ob u k'áato'ob ka ts'íibta'ab u k'áaba'ob jáak'abil almejen mola'ayo'ob: partidos político.

Beyo', junp'éel Almejen aj-báaxal jáalk'abil mola'ayil u k'aat u ya'ale' juntúul xko'olel wa máak Ajjets' wa k'eexil, le ts'o'ok u ts'a'abal u juunil tu'ux ts'íibta'an méen le Mola'ayil ti'al u yéeya'al yéetel le u xookil yéey ti'al junp'éel Pat A'almajt'aano'ob ti' le Múuch' Mola'ayil Péetlu'umi wa ti'áan u k'áaba' ichil tsool k'aaba'ob kun yéeybilo'ob ti' le méek'tankaajilo'ob ti' u jáalk'abil mola'ayilo'ob, tuméen tu k'ubaj tuláakal le juuno'ob k'áata'anti'ob le yaan ti' le beelbest'aano'ob.

U meyajilo'ob yéeyil Almejen ajbáaxal jáalk'abil mola'ayil ku káajal le kéen jóok'ok le páayt'aan ku beetik u Noj Múuchtambalil U Mola'ayil Yéeybal yéetel u beelankil yéeytambala':

I. ts'íibtikuba'ob le máaxo'ob kun múultáakpajal ti' le yéeyil;

II. Áantajil kaajnáalo'ob, yéetel

III. U ts'a'abal ojelbi' le máaxo'ob yaan u yaantalti'ob u páajtalil u ts'íibtikuba'ob je'ebix x-báaxalkuuch'o'obe' yéetel aj-báaxalkuuch'o'obe' jáalk'abil mola'ayil.

Le x-aj le máaxo'ob kun múultáakpajal jáalk'ab mola'ayil k'abeet u yaantalo'ob méen le kaajnáalo'ob ku yaantalo'ob ti' u kaajo'ob, Méektankaajil wa distrito yéeybal, kex chéen u áantajil le 15% káajnáalo'ob ti' le tsolk'aaba' yéeybal le yaano'ob tak tu k'iiniul 31 ti' agosto ti' le ja'ab yáaxil u beeta'al le yéeyil, wa le máaxo'ob kun múultáakpajalo'ob ti'al jo'opóoil kaaj , le 1.5 % k'abeet t'iit'il tuláakal le distritoso'ob yéeybal le yaan ti' le Péetlu'umil.

Ti' tuláakal le máako'ob máaxo'ob kun múultáakpajal tu ts'íibtuba'ob tu yóok'olal u kuuchilo'ob yéeytambal, ti' láayli' wináal wa distrito yéeybal, chéen u páajtal u ts'íibtikuba' je'ebix ix wa aj-báaxalkuuch'o'obe' jáalk'abil mola'ayil le máax , tu jun , yo'olal le xookbe'enil wa juunil almejen, je'ebixe', ka u náajalto'ob u ya'abil múuch'tal káajnaáalo'ob ku áantajo'ob.

U k'áat chi'il le ba'al kun k'áatbil : Bix a tuuklik u beytal u beeta'al ka yaanak e'esajil ti' le báaxalkuuch'o'obe' jáalk'abil mola'ayilo'ob ku k'ajóoltikubaj je'ebix máasewáal

4. K'AJ ÓOLTIKUBAJ TI' U MÁASEWÁAL CH'I'IBALIL

Le ku k'ajóoltikuba'ob junp'éeel beetik u k'aj óolta'al U jets'tuukulil ti' u máasewáal ch'i'ibale le máxo'ob yaano'ob ti' le mejen kaajo'ob, le kéen yaanak junp'éeel ba'al e'esik u miatsil, k'ajlay, almejen, t'aanil wa uláak' ba'al je'ebix le ba'alo'ob a'ala'ana', beyo' ka yaanak páajtalilo'ob tuméen yaan le ch'i'ibalil.

Le ba'al beetik u k'aj óoltikkubaj ti' u máasewáal ch'i'ibalil ku ya'alike' kex chéen ku ya'al sígnáalil ti' junp'éeel máasewal kaaj t'al u k'aj óolta'alo'ob, yéetele' u páajtalilo'ob yaanti'ob, ba'ale' yéetel le meyajo'ob t'al u yaantal páajtalil, lela' u k'abeetil u k'aj óolil méen le kaajil wa yaanti' máasewáal ch'i'ibalil.

U k'aj óolil méen le kaajil wa yaanti' máasewáal ch'i'ibalil ku kaxtik ku ts'íibtikuba'ob le máako'ob síijnáalo'ob ti' le mejen kaajo'ob yéetel máasewáal kaajo'ob, le ku ya'alik síijnáalil ti' junp'éeel chan kaaj jela'anil u yilal ka'achi', k'abeet u jach k'áata'altí' le máaxo'ob kun múultáakpajal ka ts'a'aba báaxalkuuch'o'ob tu yóok'olal u kuuchilo'ob yéeytambal p'áatano'ob ti' le máasewáal máako'ob.

La'atene', junp'éeel ba'al k'abeet u táan óoltiko'ob le almejen mola'ayilo'ob, muuch' mola'ayilo'ob, Almejen ajbáaxal yéetel máaxo'ob kun múultáakpajal ti' le almejen ajbáaxal jáalk'abil mola'ayilo'ob, yaan u k'ubko'ob u juunil k'aj óoltiko'ob yaanti'ob máasewáal ch'i'ibalil, le ba'al kun k'áatbil leti'e':

- Juunil a'alik ku k'aj óoltikubaj máasewáal, yéetele' le Almejen ajbáaxal ku jets'tuukulil ti' u máasewáal ch'i'ibale'.

Le ba'alo'ob e'esik máasewáal k'aj óolta'an méen le káajnáalo'ob, ku e'esik síijnáal le máaxo'ob kun múultáakpajal ti' le kaaj, ku yila'al yéetel ba'alo'ob e'esik, la'atene' k'abeet u k'ubko'ob t'al e'esajil bey xan le ba'alo'ob ma' u ya'alal ba'ale' u beytal k'abeeta'al, le ba'ax ku k'áatal leti' le ba'ala':

- a. Ju'unil wa Ts'áaj jaajil ti' juntúul Jo'ol póopil chan kaaj yo'olal u táakpajal wa u meyaj u beymaj ichil le kaaj, je'ebix áantaj xook wa ku áantaj tu ts'aj ka yaanchaj k'áasil ti' le máasewáal kaajo'ob;
- b. U ju'unil tu'ux juntúul jo'opóopil chan kaaj a'alike' le máak táakpaj ti' múuch'meyaj kaaj, meyajil ichil kaaj wa muuch'tsikbal ti' le chan k'áax;
- c. U ju'unilti' junp'éeel asociación civil wa nu'ukbesajil ma' jala'achil ku meyajo'ob ti' u utskinsa'al le kaaj;
- d. U ju'unil ts'a'an méen juntúul jala'achil méek'tankaajil ku e'esik yaanti' u kuuchil jala'achil chan kaaj, jo'opóopil chan kaaj.

Le ju'unil ts'a'an ti'al u ye'esik k'aj óolta'an méen kaaj máasewáal ch'i'ibalil, kex chéen k'abeet u yaantalti' le ba'ax ku k'áatala':

- K'iinil yéetel kúuchil tu'ux beeta'an
- Ts'al yéetel boonil original
- K'aaba' yéetel joro'onts'íib le máax ts'aik le ju'un
- U kuuch le máak ts'aik le ju'un.
- Máasewáal kaaj le tu'ux u táal.
- Máasewáal kaaj le ku ye'esik yéetel u k'aj óol.
- Meyajo'ob u beymaj ti' le kaaj
- Bey xan, u beytal u k'ubiko'ob junp'éeel óochel, ju'uno'ob.

U ju'unilo'ob almejen mola'ayilo'ob, muuch' mola'ayilo'ob, Almejen ajbáaxal yéetel máaxo'ob kun múultáakpajal ti' le almejen ajbáaxal jáalk'abil mola'ayilo'ob, yaan u k'ubko'ob u juunil tu'ux le kaaj k'aj óoltik yaanti' máasewáal ch'i'ibalil ti' u meyajil ku yúuchu kaaj, k'abeet u ts'a'abal méen mola'ayilo'ob

wa jala'achil chan kaajo'ob, yaanti'ob u páajtalil , lela' ku ts'a'abal ojelbi' ba'ale' ma' chéen leti' beytal u k'ubul, le ku tsoolola':

1. Jala'achil k'áaxo'ob

Yo'olal le 21 jatsts'íibil ti' le A'almaj t'aanil Koolnáalil, ku ya'alike' u mola'ayilo'ob k'áaxo'ob:

- a) Le Much'táambal , junp'éel noj mola'ayil ti' le k'áax, tu'ux ku táakpajalo'ob tuláaka le koolnáalo'ob
- b) Le comisariado ejidal , táakpajano'ob juntúul x-jo'opóopil wa aj jo'opóopil , juntúul lx -Áantajil jo'opóopil wa Aj-Áantajil jo'opóopil yéetel le lx- Kanáan táak'in yéetel lx- Kanáan táak'in yéetel u k'exilo'ob; yéetel
- c) Le molay aj kanáano'ob, táakpajano'ob juntúul x-jo'opóopil wa aj jo'opóopil , ka'atúul lx-Áantajil jo'opóopil wa Aj-Áantajil jo'opóopil yéetel le lx- Kanáan táak'in yéetel lx- Kanáan táak'in yéetel u k'exilo'ob.

2. Jo'ol pópil Méektankaajo'ob

Le beetik le jo'opóopilo'ob, le A'almaj t'aanil u péetlu'umil Quintana Roo ku ya'alike' le méek'tankaajilo'ob u beytan u jaatslil u beelankil u Jool poop kaaj , Beelmal, dlegacioneso'ob, subdelegacioneso'ob, yaan u yaantalti'ob le jo'ol pópilo'oba':

- a) Le beelmalo'ob k'abeet u yaantali' juntúul ix wa aj Beelmal, ix wa aj Kanáan táak'in tak óoxtuul aj- Kanáan u páajtalil kaaj;
- b) Le beelmalo'ob ts'a'an juntúul x wa aj Beelmal
- c) Yéetel Subdelegadocioneso'ob ku jala'achil juntúul ix wa aj Subdelegado

3. Aj Nojchilo'ob Maya'ob.

U nu'ukbesajil ichil u kaajil mayao', je'ebix u ya'alik le 47 jatsts'íibil ti' u A'almaj t'aanil ti' u Páajtalil, Miatsil, yéetel nu'ukbesajil Máasewáal ti' u Péetlu'umil Quintana Roo, ku k'aj óoltik le máaxo'ob u k'aaba'muba'ob aj Nojchilo'ob Maya'ob, le je'elo'oba':

- a) Le Generalo'obo',
- b) Sacerdote'obo',
- c) Comandante'obo',
- d) Capitane'obo',
- e) Teniente'obo'
- f) Sargenteo'obo',
- g) Caboso'obo',
- h) Rezadoreso'obo' yéetel
- i) Le máaxo'ob le máasewáal ku ts'aiko'ob le kuucho'ob, bey
- j) Le mola'ayil aj kano'ob Maya le junp'éel nojoch mola'ayil ku e'esik le máasewáal maya'ob ti' le Péetlu'umil, le táakpajano'ob méen le generalo'obo' yéetel sargente'obo' maya ti'áano'ob ti' le Centros Ceremonialeso'obo' ti' le Péetlu'umil.

Yéetel le ba'ala' bey yéetel le 45 jatsts'íibil ti' u A'almaj t'aanil ti' u Páajtalil, Miatsil, yéetel nu'ukbesajil Máasewáal ti' u Péetlu'umil Quintana Roo yéetel le tsool ts'a'an méen u Mola'ayil u Chíijil u Kaajil Maya yéetel Máasewáal kaajilo'ob ti' u Lu'umil Quintana Roo ti' le centros ceremonialeso'obo' wa iglesiaso'ob Mayaso'ob ti' le Péetlu'umil, ti'áano'ob ti' le kúuchilo'oba':

NÚMERO	CENTRO CEREMONIAL MAYA	CARGO	MUNICIPIO
1	Kantunilkín	General Maya	Lázaro Cárdenas
2	Tulum	Comandante	Tulum
3	Chumpón	Sacerdote Maya	Felipe Carrillo Puerto
4	Cruz Parlante	General Maya	Felipe Carrillo Puerto
5	Tixcacal Guardia	General Maya	Felipe Carrillo Puerto
6	Yaxley	Capitán	Felipe Carrillo Puerto
7	X-Yatil	Sacerdote	Felipe Carrillo Puerto
8	Chancah Veracruz	General Maya	Felipe Carrillo Puerto
9	Chumpón	Le mola'ayil aj kano'ob Maya	Felipe Carrillo Puerto

Yaan u chíimpol'ta'al le k'aj óolal ken u ts'a'a'ob ti'al u k'aj óolta'al máasewáal ch'i'ibalil le máako'ob, le ju'un kéen u ts'a'a'ob yaan u k'aamal, beyxan méen jala'achil méek'tan kaajilo'ob, ka'atúul ix wa aj Áantajil jala'achil méek'tan kaajilo'ob yéetel le ts'a'an méen le mola'ayil kaaj wa le mola'ayilo'ob ma' jala'achilo'ob ku meyajo'ob ti' chan kaaj

U k'áat chí'il le ba'al kun k'áatbil :

Ba'ax ka tuuklike'ex yéetel le ba'alo'ob ilik wa juntúul máak máasewal

Máax e'esik le kaaj

Ba'ax jala'achilo'ob ku k'aj óolalo'ob

Ti' teeche', Máakalmak ba'alo'ob kun k'áatbil yéetel bix le máak ku ts'íib u k'aaba' ti' le almejen aj-báaxal máasewáal

Bix u beytal a tuuklik u beeta'al le máako'ob kun yéeybil jach máasewáalo'ob

5. ULÁAK' BA'ALO'OB YÉETEL MEYAJILO'OB CHUUKBESIK U TÁAKPAJAL ICHIL LE ALMEJEN LE MEJEN KAAJO'OB YÉETEL MÁASEWÁAL KAAK;JO'OB TI' U PÉETLU'UMIL QUINTANA ROO

U Almejen Noj A'almajt'aanil u Múuch'Péetlu'umilo'ob México, ti' u 1 yéetel 2 jatsts'íibilo'ob, ku k'aj óoltik le páajtalilo'ob mejen kaajilo'ob yéetel máasewáalo'ob kaajo'ob:

- ❖ U páajtalilo'ob ma' péech' óolalile : Le mejen kaajo'ob yéetel máasewáal kaajo'obyanti'ob jáalk'abil yéetel keet yéetel uláak' kaajo'ob wa máako'ob yéetel u páajtalil ma' u péech' óolalo'ob le kéen u ch'a'ob u páajtalil.
- ❖ U páajtal wíinik jáalk'abil: U páajtalil máasewáal kaajo'ob yaan u yiliko'ob bix u jala'achil, u ch'íijil u kaaj, kuxtal kaaj yéetel u miatsil, yéetel ka kuxlako'ob jáalk'abil, ma' u táakpajal mix uláak' máak ku táal táaxelkaaj, yéetel u chuunil keet .
- ❖ Jáalk'abil mola'ayil: ku yila'al tuméen u páajtalil Jáalk'ab jala'achil, le yaan ichil:

Yéeyil, je'ebix u ya'alik le belbest'aano'obo', beelankilmeyajo'obo' yéetel le ba'alo'ob súuk u beetiko'ob u jala'achilo'ob wa le máax ts'a'an méen kaaj ti'al u jo'olpóopil, le ku ts'aiko'ob ti' máasewáal x-ko'olelo'ob

yéetel xíibo'ob ka páajchajak u beetiko'ob yéey yéetel ka yéeyako'ob, bey ka ts'a'abakti'ob kuucho'ob kaaj yéetel yéeyil kaaj ti'al le máaxo'ob yéeyano'ob.

- ❖ Yaan u ch'a'ko'obu t'aanil bix kun kuxtalo'ob yéetel nu'ukbesajil kaaj, chíijil kaaj, almejen yéetel mia'atsil, je'ex bix belbest'aano'obo', beelankilmeyajo'obo' yéetel le ba'alo'ob súuk u beetiko'ob, ti'al ma' u sa'atal u mola'ayilo'ob.
- ❖ K'abeetalil u belbest'aano'obo wa yaan talamil ichil kaaj, yéetel ka chíimpol'ta'ak u páajtalil wa u kuxtal le xko'olelo'ob.
- ❖ U páajtalil u kanáantiko'ob yéetel u ka'anankusko'ob u t'aano'ob, k'aj óolo'ob yéetel ba'alo'ob yaan ti' u miatsil yéetel u máasewáal ch'i'ibale
- ❖ U kanáantik yéetel u utskinsik le kúuchil tu'ux ku yaantal yéetel u lu'umil.
- ❖ Ku yéeyo'ob le máax ku e'esik u kaaj, ix-ko'olel o'ob yéetel xíibo'ob tu táan méek'tankaajilo'ob
- ❖ U páajtalil ka chíimpol'ta'ak le ba'alo'ob suukbe'eno'ob yéetel u miatsil, je'eba'axil kux óol wa beelbest'aano'ob, bey ka yaanak tuláakal k'iin máako'ob máansik t'aano'ob yéetel ix wa aj áantajo'ob u k'aj óolo'ob u t'aan yéetel u miatsil.
- ❖ U páajtalil máasewáal k'áatchi't'aano'ob, ku beet u yaantal jáalk'abil táakpajal ti' le máasewáal kaajo'ob ichil le jejeláas ka'anani yéeyil, u beeta'al meyaj yéetel u p'iisil le meyajo' yéetel le meyajo'ob ku beeta'al ti'al leti'ob.

U k'áat chi'il le ba'al kun k'áatbil: Ba'ax áantajilo'ob k'abeet u beeta'al ti'al ku ts'a'abal ojelbi' ka táakpajko'ob le máako'ob icholo'ob le máasewáal kaaj.

Bix u ch'a'abal u t'aanil ta kaajal

Bix u yéeyal u nuuktakil ichil a kaaj

Ti'al kak wilik, yo'olal le máaxo'ob kun e'esik a t'aane'ex ti' le yéeybal ku táala', Máax wa máaxo'ob le máako'ob kun t'aano'ob ta k'aaba'e'ex ta kaajal.

Bix beeta'anil u nu'ukbesajil almejenil ti' a Méek'tankaajil tu'ux ka yaantal

MEENTA'AN TU SÚUTUKIL K'ÁATCHI'T'AANIL

Súutukil tsoolil

Ti' le súutukil, ku ts'a'abalti'ob ti' le máako'ob kun k'áatchi'ta'alo'ob, yéetel chíimpol'il, tuláakal le ba'alo'ob yo'olal le k'áatchi't'aanil yéetel u keetil yo'olal u táakpajlo'ob yéetel u yaantal máak ichilo'ob ti' le almejenil, la'atene' ku naachil ts'áab'an ojéeltbil, bey le ba'alo'ob yo'olal le k'áatchi't'aanil

Yo'olal le meyajo'obo', yaan u beeta'al múuch'tsikbalo' ti' le kaajo'ob ka ts'a'abak ojelbi' le meyaja', yéetel u táakpajal u jala'achilo'ob le mola'ayila', Molayil Técnico, Molayil kananmeyaj, u Molayil áantajil, u múuch'molayilo'ob, le táakpaja'ano'ob tu múuchmeyajil kaaj, ix-ilajilo'ob aj-ilajilo'ob, máansaj t'aanilo'ob yéetel k'ext'aano'ob, le kun ts'a'abil ojeltbil le ba'alo'ob yo'olal le k'áatchi't'aanil yéetel yaan u k'ubul u ju'unilo'ob a'alik ba'ax le meyaj ku beeta'al.

Múuch'tsikbalo'ob tsoolil

Le múuch'tsikbalo' yaan u beeta'al ti' le 11 municipios ti' le péetlu'umila' ku tuuklal yaan u táakpajlo'ob 384 mejen kaajo'ob tu'ux yaan maas ti' lajun máasewáalo'ob, ti'al u ts'a'abal u yojelto'ob le jala'achilo'ob

yo'olal le k'áatchi't'aanil, la'etene' yaan u túuxtal u ju'unil ti' le jala'achilo'ob wa ti' le máax e'esik u t'aan le máasewáal kaajo'ob ti'al u beeta'al le múuch'tsikbaló' ti' le kaajilo'ob kun beybil, je'ebix yaanika':

ZONA	MÉEK'TAN KAAJIL	NO	KAJIL
Xaman	COZUMEL	1	COZUMEL
	LÁZARO CÁRDENAS	2	KANTUNILKÍN
	BENITO JUÁREZ	3	CANCÚN
		4	ALFREDO V. BONFIL
	SOLIDARIDAD	5	PLAYA DEL CARMEN
	ISLA MUJERES	6	ISLA MUJERES (ZONA CONTINENTAL)
	PUERTO MORELOS	7	PUERTO MORELOS
		8	LEONA VICARIO
		9	DELIRIOS
		10	CENTRAL VALLARTA
CHÚUMUK- - NOJOL	OTHÓN P. BLANCO	11	CHETUMAL
		12	NICOLÁS BRAVO
		13	JAVIER ROJO GÓMEZ
		14	DOS AGUADAS
		15	CERRO DE LAS FLORES
	FELIPE CARRILLO PUERTO	16	X-HAZIL SUR
		17	FELIPE CARRILLO PUERTO
		18	NOH-BEC
		19	X-PICHIL
		20	CHAN SANTA CRUZ
		21	PRESIDENTE JUÁREZ
		22	SEÑOR
		23	SAN RAMÓN
		24	FRANCISCO I. MADERO
		25	CHUMPÓN
JOSÉ MARÍA MORELOS	26	JOSÉ MARÍA MORELOS	
TULUM	27	MANUEL ANTONIO AY	
BACALAR	28	BACALAR	
TULÁAKAL LE MÚUCH'TSIKBALO'TSOOLIL			28

Súutukil Sakach t'aanta'al

Ti' le súutukil u meyaj kaaj , tu'ux ku sakach t'aanta'al, ku tuukulta'aj, ku k'aax t'aano'ob yéetel ku beetal tuukul meyajo'ob, ku ya'aliko'ob le ba'ax ku tuukliko'ob , je'ebix ku tuukul le mejen kaajo'ob yéetel ku ch'a'ik u t'aanil yéetel le ba'al tsoolti'ob.

Ti' le súutukil, ku beeta'al ti' u k'iinilo'ob ku ya'alik le páaychi' t'aan yéetel ku tuukla'ale' u jala'achilo'ob wa le molayilo'ob ti' le mejen kaajo'ob, ku k'áato'ob ka táalak u nojchil ilik le k'áatchi't'aanilo'ob ti'al ka tsoolok utsil bix kun beeybil le k'áatchi't'aanilo'ob.

Fase consultiva

Ti' le súutukil, ku beeta'al le múuch'tsikbal k'áatchi't'aanilo'ob, tu'ux u nojchil ilik le k'áatchi't'aanilo'ob yaan u yaantal junp'éel tsikbal yéetelo'ob ti'al u k'aamko'ob u tuukul meyajo'ob, ku ya'aliko'ob le ba'ax ku

tuukliko'ob wa le ba'ax tu yilo'ob, yéetel le k'aax t'aano'ob tu beeto'ob yéetel le máasewáal kaaj , uti'al u tuukultaj yéetel u yaantal múuch' k'aax t'aano'ob.

Múuch'tsikbal k'áatchi't'aanilo'ob

Yaan u beeta'al 11 múuch'tsikbal k'áatchi't'aanilo'ob, le kun beybil ti' u k'iinil ku ya'alik le páaychi't'aan, le múuch'tsikbal yaan u táasiko'ob u jala'achilo'ob wa le máaxo'ob e'esik u t'aan le mejen kaajo'ob, le kun ilnjbil ti':

Número	Municipio	Lugar
1	Benito Juárez	Cancún
2	Cozumel	Cozumel
3	Isla Mujeres	Isla Mujeres
4	Lázaro Cárdenas	Kantunilkín
5	Puerto Morelos	Puerto Morelos
6	Solidaridad	Playa del Carmen
7	Tulum	Tulum
8	Felipe Carrillo Puerto	Felipe Carrillo Puerto
9	José María Morelos	José María Morelos
10	Bacalar	Bacalar
11	Othón P. Blanco	Chetumal

K'ÁAT CHI'IL

1. YE'ESAJIL MEJEN KAAJO'OB YÉETEL MÁASEWÁAL KAAJO'OB TI' LE MÉEK'TANKAAJILO'OB YÉETEL LE NOJMOLA'AYPÉTLU'UMIL.

Ba'ax ka tuuklik yo'olal le meyajjo'ob ku beeta'al ti'al u beytal u táakpajlo'ob le máasewáalo'ob ti' le nojlu'um kuch yéeybal kaaj

Ka tuuklike' le meyajjo'ob ti'al u yaantal páajtalil wíinik tuukla'an meyajbil ku beetik u yaantal páajtalil ti' le máasewáal kaajo'ob ti'al u táakpajlo'ob ti'al u ts'a'abal le máaxo'ob kun meyajjo'ob t' le méektan kaajilo'ob, ba'axten.

Ka wilik utsil wa le máasewáalo'ob ku táakpajlo'ob ti'al u ts'a'abal le máaxo'ob kun meyajjo'ob ti' le méektan kaajilo'ob, ba'axte.

Ka wilik utsil wa u t'ooxol ku tuuklik le meyajjo'ob ti'al u yaantal páajtalil wíinik yo'olal le máasewáalo'ob u beytal u yéeyalo'ob Pat A'almajt'aano'ob ti'al u t'aan tu k'áaba'il máasewáalo'ob tu Péetlu'umil Quintaan Roo. Ba'axte.

2. U CHUUNIL KEETIL XKO'OLEL YÉETEL XÍIB TI'AL U YAANTAL TI'OB PÁAJTALILO'OB ALMEJEN-YÉEYBAL TI' LE MÁASEWÁAL X-KO'OLEL O'OB TI' QUINTANA ROO.

Ka tuuklike' le meyaj tuukla'ab kun meyajbil ku beetik u beytal u táakpajal yéetel u ye'esajil xko'olel o'ob yéetel xíibo'ob ti' u nojlu'umil kuch páajtalil yéetel u ch'a'abal u t'aanil le ba'ax kun beybil ichil le almejen yéeybal.

3. MÁASEWÁAL ALMEJEN AJ-BÁAXAL JÁALK'AB MOLA'AYO'OB

Bix a tuuklik u beytal u beeta'al ka yaanak e'esajil ti' le báaxalkucho'obe' jáalk'abil mola'ayilo'ob ku k'ajóoltikubaj je'ebix máasewáal

4. K'AJ ÓOLTIKUBAJ TI' U MÁASEWÁAL CH'I'IBALIL

Ba'ax ka tuuklike'ex yéetel le ba'alo'ob ilik wa juntúul máak máasewal

Máax e'esik le kaaj

Ba'ax jala'achilo'ob ku k'aj óolalo'ob

Ti' teeche', Máakalmak ba'alo'ob kun k'áatbil yéetel bix le máak ku ts'íib u k'aaba' ti' le almejen aj-báaxal máasewáal

Bix u beytal a tuuklik u beeta'al le máako'ob kun yéeybil jach máasewáalo'ob

5. ULÁAK' BA'ALO'OB YÉETEL MEYAJILO'OB CHUUKBESIK U TÁAKPAJAL ICHIL LE ALMEJEN LE MEJEN KAAJO'OB YÉETEL MÁASEWÁAL KAAK;JO'OB TI' U PÉETLU'UMIL QUINTANA ROO

Ba'ax áantajilo'ob k'abeet u beeta'al ti'al ku ts'a'abal ojelbi' ka táakpajko'ob le máako'ob icholo'ob le máasewáal kaaj.

Bix u ch'a'abal u t'aanil ta kaajal

Bix u yéeyal u nuuktakil ichil a kaaj

Ti'al kak wilik, yo'olal le máaxo'ob kun e'esik a t'aane'ex ti' le yéeybal ku táala', Máax wa máaxo'ob le máako'ob kun t'aano'ob ta k'aaba'e'ex ta kaajal.

Bix beeta'anil u nu'ukbesajil almejenil ti' a Méek'tankaajil tu'ux ka yaantal

CONSULTA
INDÍGENA
QUINTANA ROO 2023